

Geen wandelpad.
Betreden op eigen
risico!

**WANDELEN DOOR
DE 'OPEN KUST'**

Het Hollandse duingebied veranderde in een grote bouwplaats. Hier werken militairen aan een stelling bij de Meyendelseslag bij Wassenaar. Je ziet barakken, voertuigen en op de achtergrond de bouw van betonnen bunkers.

In de Wassenarse duinen loop je door een deel van de Atlantikwall dat typerend is voor de zogenoemde Freie Küste. Veldversterkingen zoals loopgraven, enkele lichte bunkers en op vitale locaties grotere bunkercomplexen bepaalden hier het beeld. Bijzonder zijn vooral de drakentanden en de circa 1300 meter lange tankmuur met aangebouwde bunkers, die als een litteken door het duinlandschap snijdt.

Vanaf Hotel Duinoord wandel je door een reliëfrijk duingebied dat tijdens de oorlog tussen de zwaarder verdedigde Stützpunktgruppen Katwijk en Scheveningen lag. Voor een efficiënte verdediging maakten de Duitsers hier vooral gebruik van het landschap zelf, aangevuld met verdedigingscomplexen en versperringen. Op hogere duinen lagen steunpunten waarvan je de sporen nog gedeeltelijk kan herkennen. Vanaf de eerste infanteriestelling ga je verder door een hersteld duingebied met bijzondere flora en fauna, infiltratieplassen en voormalige duinakkers. Erfgoed en natuur komen hier letterlijk samen. Onderweg passeer je meerdere Widerstandsnester. Veel zie je hier echter niet van, omdat de

meeste verdedigingswerken onder zand of tussen begroeiing liggen. De lange tankmuur, onderdeel van het zuidelijke Landfront van de Stützpunktgruppe Katwijk, is echter niet te missen. Je kan over de muur lopen om een deel van het Landfront te verkennen en op zoek te gaan naar laars- en schoenafdrukken die de bezetter in het natte beton achterliet. Via strand en duin bereik je uiteindelijk de Wassenarse Slag, waar een Duits infanteriesteunpunt met omvangrijk gangenstelsel ligt dat je kunt bezoeken. Hier ligt eveneens het monument ter nagedachtenis aan de Franse commando's die in februari 1944 tijdens een geheime verkenningsmissie omkwamen.

De wandelroute begint bij Hotel Duinoord, Wassenarseslag 26, in het midden van de destijds door de Duitsers aangewezen Freie Küste Katwijk-Scheveningen.

Dit 'open' deel van de Atlantikwall, ofwel Freie Küste, strekte zich uit van Scheveningen tot aan de gemeentegrens van Wassenaar en Katwijk. Dit brede en relatief reliëf duingebied lag ingeklemd tussen de twee zwaarder verdedigde en volledig omsloten Stützpunktgruppen Katwijk en Scheveningen. Het was zo ingericht dat er met zo min mogelijk manschappen en materialen een efficiënte verdediging kon worden gevoerd. In plaats van veel betonnen bunkers werden hier vooral bakstenen bouwwerken gebouwd en veldversterkingen aangelegd, zoals loopgraven en verdedigingswerken van hout en aarde. Ook bood het landschap zelf goede verdedigingsmogelijkheden. Als je er doorheen loopt, valt namelijk direct op hoe reliëfrijk en dynamisch het gebied is. Zo boden onder andere de hoge duintoppen goede verdedigingsposities met observatiemogelijkheid. De Duitsers maakten hier dankbaar gebruik van door hier stellingen op aan te leggen.

Met het gezicht naar Hotel Duinoord gericht, passeer je het hotel links. Ga het voetpad in dat links van het verharde fietspad ligt. Het hier gelegen dennenbos is niet natuurlijk ontstaan, maar aangeplant om verstuiving tegen te gaan. Het geeft een bijzonder contrast met de stuifvlakten waar je later doorheen loopt.

1 OPMARS VIA DE WASSENAARSE SLAG

Nog voor het uitbreken van de oorlog hadden Nederlandse militairen stelling genomen in de Wassenarse duinen en in Hotel Duinoord. Ze hadden de taak gekregen om met hun verouderde mitrailleurs aanvallen vanuit zee en lucht af te weren. In de vroege ochtend van 10 mei 1940 begon de hevige strijd om het

Het bergen van een van de Duitse transportvliegtuigen van het type Ju52 die moesten uitwijken naar het strand tussen Katwijk en Wassenaar.

bij Katwijk gelegen vliegveld Valkenburg. Hier waren tijdens de eerste Duitse aanvalsgolf bij verrassing meer dan 150 parachutisten gedropt. Kort hierna volgde versterking van infanteristen die met transportvliegtuigen aan de grond werden gezet. De drassige bodem en het hevige Nederlandse verzet verstoortte echter het initiële aanvalsplan. Het landen en later weer opstijgen bleek voor veel toestellen niet mogelijk, waardoor minstens 15 ervan met meer dan 200 Duitse militairen uitweken naar het strand tussen Katwijk en Wassenaar. Vervolgens moesten de troepen de tocht richting het vliegveld te voet afleggen. Zij besloten vanwege de slechte dekking en de aanwezige Nederlandse troepen om zich niet direct via de weg, maar door de duinen te verplaatsen. Die dagen vonden er meerdere kortstondige, maar hevige gevechten plaats, waarbij het de Nederlandse troepen niet lukte de opmars definitief te stoppen. De gesneuvelde Nederlandse militairen kregen rondom hotel Duinoord een tijdelijk veldgraf.

Volg het schelpenpad parallel aan het fietspad. Negeer alle afslagen. Ga na circa 250 meter bij de Y-splitsing links het duin op naar een uitkijkpunt met houten bankje.

2 VELDVERSTERKINGEN IN HET DUIN

Als je om je heen kijkt zie je op het eerste gezicht geen restanten van de Atlantikwall. Toch sta je er bovenop. De Duitsers legden op veel van de hogere duinen steunpunten aan. Het strategisch belang ervan was groot; er was een goed overzicht over het landschap met een vrij schootsveld en bovendien zijn hoogtes voor een aanvallende lastiger in te nemen. Dit uitkijkpunt ligt midden in een Duits Widerstandsnest. Hier werden geen bakstenen en betonnen bunkers gebouwd, maar wel vele tientallen meters aan open loopgraaf, houten en aarden bouwwerken en opgestapelde betonnen putringen die zogenoemde eenmansgaten vormden. De loopgraven zijn na de oorlog dichtgegooid of dichtgestoven. Toch zijn ze nog vaag herkenbaar als ondiepe, kronkelende greppels die hier en daar ook opvallen door afwijkende begroeiing. Een van deze loopgraven ligt aan je linkerhand en loopt vanaf het pad zigzaggend het duin op.

3 DECKUNGSLOCH

Een betonnen Deckungsloch, of schuilgat, was een van de meest effectieve en snelle methoden om een goed beschermde en gedekte opstelling aan te leggen voor een schutter of schuilende militair. Je komt ze daarom langs de gehele Nederlandse kust tegen, zeker in een Freie Küste waar de bouw van betonnen bunkers minder prioriteit kreeg. De constructie is simpel en bestond uit drie op elkaar gestapelde betonnen putringen. Precies hoog en breed genoeg voor een militair met volle bepakking.

Een van de schuilgaten binnen het complex, nu volledig ondergestoven en begroeid.

Volg het schelpenpad naar beneden, steek het geasfalteerde fietspad over en ga door het houten hek. Vanaf dit punt tot aan 4 volg je het laarzenpad van Staatsbosbeheer linksom. Dit pad is gemarkeerd door orangerode paaltjes. Onderweg kom je aan je linkerhand een houten hek tegen naar picknickplek de Duinen. Ga niet door het hek en blijf de route volgen.

4 NATUURHERSTEL

In het verleden veroorzaakte de slechte kwaliteit van drinkwater voor ziektes zoals cholera en tyfus waardoor epidemieën uitbraken. Daarom werd in de 19e eeuw door steeds meer steden overgegaan op het winnen van schoon water uit de duinen. Waar je nu loopt was een van die belangrijke waterwingebieden. De vraag was zo groot dat er al snel andere waterwinmethoden werden bedacht. Een ervan was het aanleggen van infiltratieplassen waarin zoet rivierwater uit het binnenland werd opgeslagen. Dit water was echter voedingsrijk waardoor er andere vegetatie ging groeien dan oorspronkelijk in het schrale duin voorkwam. Door recent natuurherstel zijn er weer natte duinvalleien, grassen en open (stuif)vlakten te vinden. Ook een deel van de 'oude' flora en fauna keerde terug, zoals de parnassia, orchidee, rugstreeppad en zandhagedis.

Ga op de T-splitsing RA op het schelpenpad. Vanaf hier stop je met het volgen van het Laarzenpad.

Een Duitse militair in een mitrailleuropstelling van aarde en hout aan de Nederlandse kust.

5 WIDERSTANDSNEST

Zonder dat je er erg in hebt loop je wederom door een voormalig Widerstandsnest. Ook hier waren geen kolossale betonnen bunkers te vinden. De militairen verbleven en werkten hier al die jaren in aarden en houten verdedigingswerken.

Vervolg het schelpenpad tot de nog bestaande tankmuur. Je ziet deze aan je rechterhand. Aan het begin van de tankmuur staat een informatiebord over het gebied.

6 TANKMUUR EN DRAKENTANDEN

De tankmuur is niet te missen. In de oorlog was deze dan ook zo goed mogelijk gecamoufleerd door er bomen en andere vegetatie op te schilderen. Om de lijn vanuit de lucht en vanaf de grond te maskeren werd de bovenzijde van een 'golvende' laag beton voorzien. De grens die hier lag, werd ook wel het zuidelijke Landfront genoemd en bestond uit een keten van mijnevelden, prikkeldraadversperringen, stukken tankmuur, tankgracht en drakentanden die vanaf het strand de gehele Stützpunktgruppe omsloten. Er waren slechts enkele doorgangen, waaronder voor een smalspoor, die vanuit nabijgelegen stellingen werden beschermd. Een deel van de muur is na de oorlog gesloopt. Het resterende deel heeft een lengte van ongeveer

De tankmuur, met in het beton nog de afdrücken van militair Duits schoeisel.

1300 meter. Als je over de muur loopt zie je de golvende bovenkant en de hierin geïntrigeerde manschappenverblijven en mitrailleurbunkers.

Loop 225 meter over de tankmuur tot aan de opening met de hier gelegen manschappen- en mitrailleurbunker (7). Sla bij de bunkers LA het zandpad in. Je loopt nu Stützpunktgruppe Katwijk binnen. Ga bij het eerste kruispunt LA het schelpenpad in en volg het pad richting de kust. Bij de Y-splitsing sla je weer LA (stenen wegwijzer met Wassenaar paviljoen). Volg het schelpenpad RD tot aan de geasfalteerde Noordzee Route (fietspad).

7 DUINAKKERS

Direct aan de overkant van het fietspad liggen verschillende voormalige duinakkers die nu zijn afgeplagd en grote delen van het jaar onder water staan. Je herkent ze vaak aan de opvallende geëgaliseerde stukken duin en de hiertussen gelegen walletjes. Deze akkers werden voor de oorlog onder andere gebruikt voor het telen van aardappelen en liggen verspreid over het duingebied.

WIDERSTANDSNEST

Achter deze akkers bevindt zich in de zeereep een Duits Widerstandsnest dat relatief goed bewaard is gebleven. Je ziet vanaf de weg langs het ruiterspad nog net een klein stuk van een gemetselde waterbergplaats. Op de hoogste en eerste

De duinakkers met daarachter het Duitse Widerstandsnest.

duinenrij lag een uitgebreid loopgravenstelsel dat verschillende waarnemings- en mitrailleurposten met elkaar verbond. Zware geschutbunkers werden hier niet gebouwd. Dit was ook niet echt noodzakelijk omdat naastgelegen steunpunten een groot deel van de kuststrook onder vuur konden nemen. Daarnaast bood het brede duingebied met afwisselende hoogtes en waterpartijen de Duitsers veel voordelen. Een geallieerde landing werd hier dan ook niet waarschijnlijk geacht. Kostbare materialen en mankracht waren op meer vitale plekken harder nodig.

Sla voor het geasfalteerde pad (Noordzee Route) LA. Blijf het schelpenpad dat hier parallel aan loopt volgen. Na enkele honderden meters gaat het schelpenpad door aan de overkant van de geasfalteerde weg. Steek over en blijf het pad volgen.

HERSTELD DUINGEBIED

Aan je linkerhand zie je het herstelde duingebied waar je eerder doorheen bent gelopen. Vanaf het pad is goed zichtbaar hoe omvangrijk en dynamisch dit gebied is. Het landschap ziet er hierdoor elk seizoen weer anders uit. Aan je rechterhand lagen verschillende Duitse Widerstandsnester. De restanten liggen echter goed verscholen onder het zand en de begroeiing, waardoor je deze vanaf het pad niet zomaar kan herkennen.

Het complex ligt goed verborgen onder het duin. Toch kan je bij het passeren nog net de observatiebunker en de toegang tot het gangenstelsel zien.

Passeer Picknickplek De Duinen en houd rechts aan op het schelpenpad en blijf dit volgen. Je loopt nu richting het strand. Ga vervolgens de strandopgang op naar het strand. Op het strand LA. Loop een kilometer door richting de Wassenaarse Slag (strandopgang). Ga de strandopgang over. Even verderop zie je aan je rechterhand brasserie de Badmeester (9).

8 ZWAK PUNT IN DE VERDEDIGING

Aan weerszijden van de strandopgang en onder het paviljoen liggen verdedigingswerken van een Duitse infanteriestelling. Deze stelling was bedoeld om de weg, de Wassenaarse Slag, af te sluiten en te verdedigen. Deze weg vormde het zwakste punt in het omliggende uitgestrekte, met kanalen doorsneden en reliëfrijke duingebied. De observatiebunker steekt nog voor een deel boven het duin uit. Het gaat hier echter om het puntje van de ijsberg. Onder de grond ligt een nog toegankelijk gangenstelsel dat verschillende manschappenonderkomens, opslagplaatsen en geschutsbunkers met elkaar verbond. Staatsbosbeheer heeft het complex in beheer en organiseert rondleidingen onder begeleiding van een gids. www.bunkersinwassenaar.nl/openingstijden/

Blijf de weg circa 100 meter volgen. Aan je linkerhand zie je het monument ter nagedachtenis aan de hier omgekomen Franse commando's (11). Elk jaar vindt hier nog een herdenking plaats.

9 GEALLIEERDE VERKENNING MISLUKT OPNIEUW

In de maanloze nacht van 27 op 28 februari 1944 nadert een kleine rubberboot met Franse commando's de kust bij de Wassenaarse Slag. Ze zijn kort hiervoor door de Britse marine afgezet. Al in 1943 hadden de geallieerde inlichtingendiensten dit duingebied in het vizier als mogelijke plek voor een verkenning of landing van commando's of geheim agenten. Na twee eerder mislukte pogingen doen de Fransen opnieuw een poging. Dit keer lijkt de missie te slagen.

De zes mannen bereiken daadwerkelijk de kust, maar hun landing verloopt verre van vlekkeloos. Ze worden kort na hun landing opgemerkt. Lichtkogels schieten de lucht in en vanaf de stelling bij de Wassenaarse Slag komen Duitse militairen direct in actie. Urenlang zoeken ze het strand en de duinen af, maar zonder resultaat. Ze concluderen uiteindelijk dat het waarschijnlijk loos alarm was.

De Franse commando's houden zich met hun rubberboot een dag verborgen in het duin en willen de volgende nacht terugkeren naar open zee. Wat er precies gebeurt, is nooit helemaal duidelijk geworden, maar vast staat dat de terugtocht naar het marineschip niet lukt. In de nacht van 29 februari gaat in de Duitse stelling opnieuw alarm. Kort daarna spoelt een omgeslagen rubberboot aan, met daarin drie dode

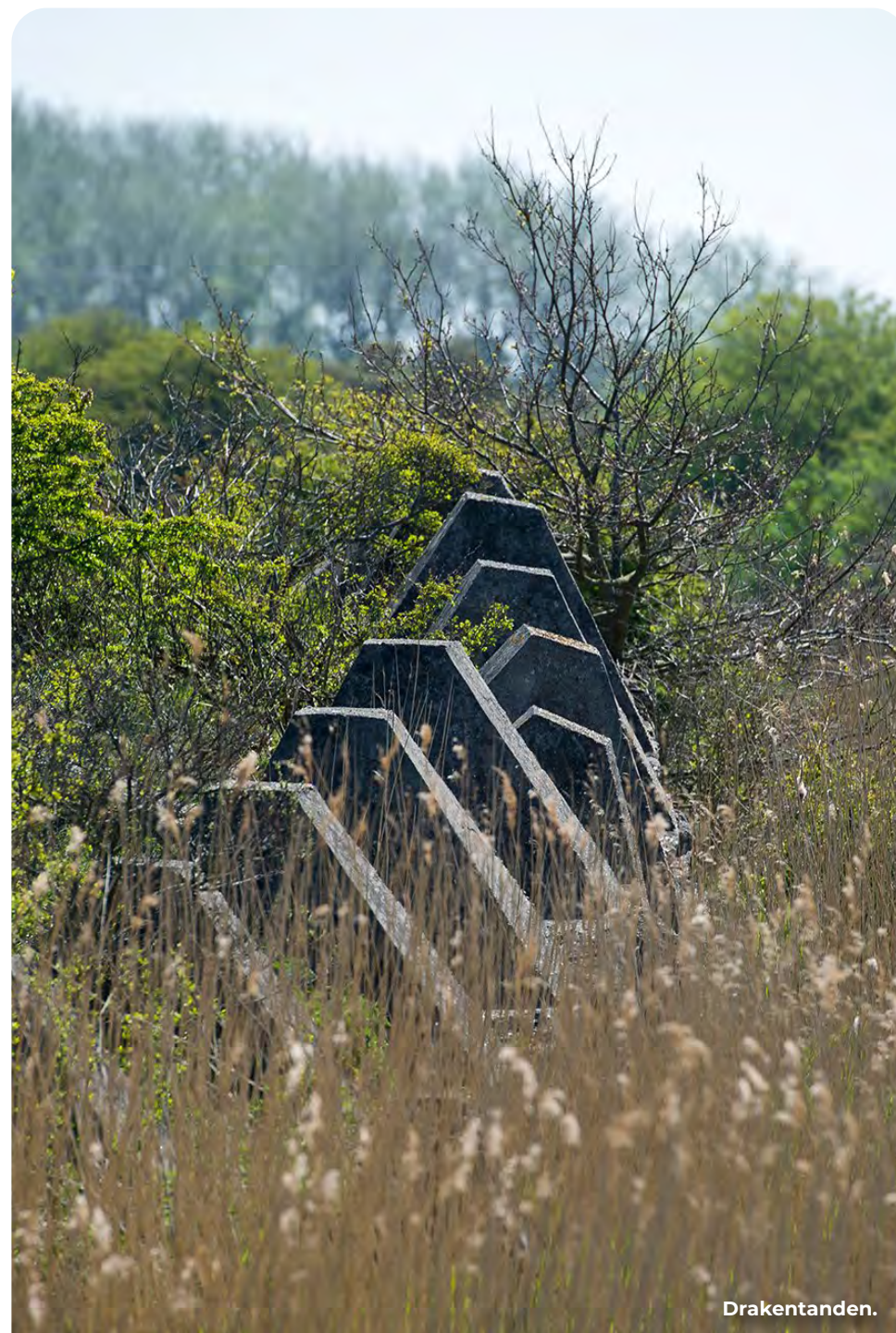
commando's. Kort hierop werd een vierde geborgen. De vijfde spoelde enkele dagen later aan en de laatste commando werd pas enkele maanden later bij Scheveningen op het strand aangetroffen.

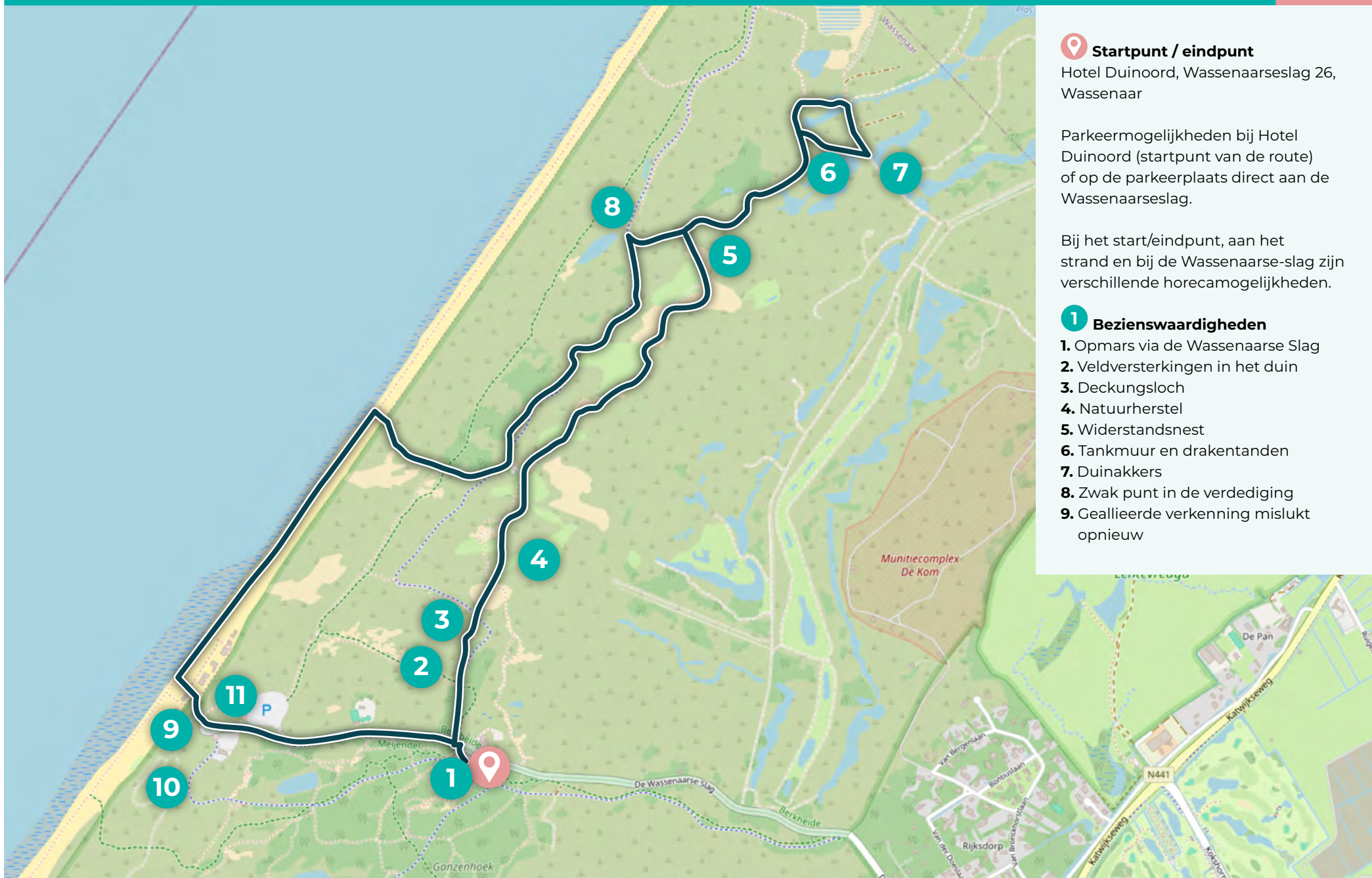
Blijf op het geasfalteerde pad of loop evenwijdig door het rechts gelegen duinbos tot aan de parkeerplaats en Hotel Duinoord. Dit is het eindpunt van de route.

Het monument voor de omgekomen commando's.

Drakentanden.

Startpunt / eindpunt

Hotel Duinoord, Wassenaareslag 26, Wassenaar

Parkeermogelijkheden bij Hotel Duinoord (startpunt van de route) of op de parkeerplaats direct aan de Wassenaareslag.

Bij het start/eindpunt, aan het strand en bij de Wassenaaarse-slag zijn verschillende horecamogelijkheden.

1 **Bezienswaardigheden**

- 1.** Opmars via de Wassenaaarse Slag
- 2.** Veldversterkingen in het duin
- 3.** Deckungsloch
- 4.** Natuurherstel
- 5.** Widerstandsnest
- 6.** Tankmuur en drakentanden
- 7.** Duinakkers
- 8.** Zwak punt in de verdediging
- 9.** Geallieerde verkenning mislukt opnieuw

Leeswijzer

LA = linksaf

RA = rechtsaf

RD = rechtdoor

Meer informatie

bezoekatlantikwall.nl

Respect

Bunkers zijn vaak de biotoop van zeldzame planten- en diersoorten en staan in beschermd natuurgebied of op particuliere grond. Dit is verboden terrein voor onbevoegden, tenzij je op de openbare fiets- of wandelpaden blijft.

Colofon

De wandelroute is een product van de Erfgoedlijn Atlantikwall van de provincie Zuid-Holland en is uitgegeven door Stichting Forten Nederland. Het betreft een actualisatie van een bestaande route die eerder is uitgegeven door uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. De route is ook digitaal beschikbaar op de website bezoekatlantikwall.nl.

© Foto's: N. Warmerdam (1, 2l, 2r, 3, 4r, 4lb, 4lo, 5, 6l, 8) / A. van Beveren (6r)